

i llibres LA REBOTIGA

ÚLTIMES PARAULES

Crítica sense assossec

DOMINGO Ródenas de Moya
PROFESSOR D'HUMANITATS



Podent llegir un creador (bastants creadors), per què llegir un crític (uns quants crítics). Se m'ocorren mitja dotzena de bones raons per fer-ho i l'editorial Lumen n'ofereix un parell més en forma d'amples *Obras selectas* d'**Edmund Wilson** (foto) i **Cyril Connolly**, dos dels millors assagistes literaris del segle passat. I dic assagistes perquè tots dos van superar la fungibilitat de la ressenya d'actualitat per assolir la permanència de la reflexió aclaridora, tot i que **Wilson** ho aconseguís per l'agudeza de la seva intel·ligència i **Connolly** pel talent romanent de la seva condició d'escrip-



tor malaguanyat. Ara que es revifa la sospita sobre l'honradesa, solvència i equanimitat dels crítics (un vaivé incessant i tediós), és un moment idoni per buscar-hi aixopluc.

A **Wilson** el rebentava la crítica impressionista, la de companyonia i confraria i la de xerrameca o diva-

gàtoria, per això va tendir a mesurar cada llibre per sí mateix, amb llibertat d'opinió (a **Dalí** li va desaparar una andanada el 1942 no recollida aquí) i claredat d'expressió. El seu mètode era senzill i raonable: primer llançar-se al llibre i nedar-hi de punta a punta fins a entendre'n el propòsit; després, sortir-ne, eixugar-se i, marcant distància, analitzar la relació entre consecució i propòsit i valorar el resultat. Per aquesta raó podem dissentir de **Wilson** en aquest o aquell títol o autor, però no de la seva argumentació irrefutable. Aquest diàleg es converteix, en **Connolly**, en un forçament per-

què notem que no es conforma amb la tasca del comentarista preclar (però, ai, al cap i a la fi subalterne) sinó que aspira a la glòria de l'escriptor. I ho va fer sense dubte, almenys per un únic i enlluernador llibre d'esquincalls de si mateix. *La tumba inquieta* (1944), punt de cita inexcusable de tot lector com cal. La seva primera frase serà l'última nostra: «Com més llibres llegim, més aviat ens adonem que la verdadera missió d'un escriptor és crear una obra mestra i cap altra tasca té la més mínima importància».

drodenas@elperiodico.com

EL PERFIL

Sándor Márai

Els 'Dietaris, 1984-1989' de l'escriptor hongarès (Empúries / Salamandra), fins ara inèdits a Espanya, són un testimoni dels seus últims anys

SUSANA JIMÉNEZ [suJimenez@elperiodico.com]

«**S**óc un espantaocells, un trasto destinat als prestatges d'un museu, un insecte enclaustrat en ambre», escrivia al seu diari del 1985 un octogenari **Sándor Márai**, ja mig cec a causa d'un glaucoma que li afectava l'ull esquerre. L'aclararava que gairebé cap dels escriptors que li van ser coetanis ja no visqués.

Se sentia sol i vell, i es queixava que caminava a batzegades amb el bastó, ell, que havia estat un viatger infatigable, afició que deia haver heretat del seu avi matern, igual que la cara grassoneta i el llavi inferior caigut. Les més que generoses dosis d'alcohol i tabac d'altres èpoques s'havien reduït dràsticament: ara s'havia de conformar amb una mica de vi amb

«El que de debò resulta feixuc no és saber què es pot escriure, sinó saber com s'ha d'escriure», opinava l'autor de 'La dona justa'

bres es van prohibir. No va ser fins a la dècada dels anys 90, amb **Márai** ja mort, que la seva obra va ser redescoberta a la seva pàtria i a la resta d'Europa, i que se li va atorgar la màxima condecoració hongaresa: el premi Kossuth (1990). **Márai** sempre va trobar a faltar la seva Hongria natal. Després de la segona guerra mundial, ell, que havia atacat el nazisme que s'havia menjat la seva pàtria, no va voler viure sota un altre totalitarisme: el comunisme. Així que va marxar a l'exili sense oblidar allò que li havia dit un soldat rus durant l'ocupació: «Tu no ets burgès perquè no vius del teu patrimoni, ni de la feina dels altres, sinó de la teva pròpia. No obs-

tant, sí que ets burgès perquè ho ets en el fons de la teva ànima.

T'aferres a una realitat que ja no existeix». I **Márai**, sempre orgullós dels seus orígens burgesos, va fer d'aquella realitat literària. En hongarès, és clar.

Perquè **Sándor Károly Henrik Grosschmid** (Kassa, avui Eslovàquia, 1900 - San Diego, Califòrnia, 1989) sempre va tenir clar que «quan s'escriu en una llengua estrangera es poden expressar idees, però 'escriure', és a dir, crear, només es pot fer en l'idioma matern». **Márai** va néixer en una casa on els llibres es tractaven amb devoció i es llegien il·luminats amb llum elèctrica i a l'escalf que proporcionava la calefacció central, comoditats només reservades a molt pocs. Primer fill dels cinc d'un advocat i una professora, va ser un nen confiat i de bona fe, i més tard un noi sensible i complex, aparentment destinat a llicenciar-se en Dret i seguir els passos del seu pare. Però aviat va sentir que l'atreia més el periodisme i la literatura. Durant tota la vida va ser un lector voraç, fins i tot de poesia (admirava **Stéphane Mallarmé**), gènere que també va cultivar. De fet, la seva primera obra literària publicada va ser un poemari i llibre de records, *Emlékkönyv* (1918), firmat amb el cognom **Márai** -no **Grosschmid**, d'origen saxó-, derivat de Máramaros, comtat



hongarès (avui Romania) d'on eren originaris els seus avantpassats directes. «El que de debò resulta feixuc no és pas saber sobre què es pot escriure, sinó saber com s'ha d'escriure», opinava **Márai**, i ell ho va fer amb una prosa precisa i senzilla que es desplega amb mestria en cada una de les seves obres -moltes de molt autobiogràfiques- i que a més aprofundeix en les emocions de l'ésser humà i el sentit de l'existència, i exalta i idealitza una burgesia il·lustrada de la qual s'ha extingit l'esperit, com **Stefan Zweig**, amb qui sovint se'l compara. De tot plegat donen fe els seus llibres de memòries *Confesiones de un burgués* (1934) i *Tierra, tierra!* (1972), i novel·les com *L'estranya* (1934), *L'herència d'Eszter* (1939), *La dona justa* (1949) o *L'última trobada* (1942). Periodista i assagista, autor també d'obres teatrals, deia que escriure li assegurava una sensació de viure la vida amb tota la intensitat, cosa que l'existència era incapaç de brindar-li per sí mateixa.

Aquesta es va fer més suportable gràcies a la seva inseparable dona, **Ilona Matzner**, més coneguda per **Lola**. Ella va ser dona, amant i també infermera que va cuidar el **Márai** afectat de la neurosi que el rondava des de la joventut. El 1939 va néixer l'únic fill de la parella, **Kristóf**, que tenia hemofília i va morir amb sis setmanes de vida. Anys després van adoptar un nen, **János**. L'any 1989, exiliat, feble, morta la seva dona, germans i fill, i temorós d'acabar dies en un hospital, es va suïcidar d'un tret al cap. Per a **Sándor Márai** la vida estava completa.

TASSIES

LA SOLAPA

JAUME Subirana
ESCRITOR



Jaume Agelet no és de Lleida

Torno amb tren de la presentació a la seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs d'una extraordinària *Tria de versos* de **Jaume Agelet** i **Garriga** que ha preparat **Enric Falguera** per a la Biblioteca Literària de Ponent dirigida pel professor **Xavier Macià**.

Agelet, diplomàtic nascut el 1888 a la «ciutat llunyan» de que parlava **Màrius Torres**, és un poeta de primera que arribà a una mena de simbolisme líric refinat potser uns anys massa tard i, doncs (o no doncs), figura al capdamunt de la llista dels inexplicablement negligits per antòlegs i historiadors de la poesia catalana del segle XX, aquesta mena d'oasi miraculós i fèrtil que alguns un bon dia vam confondre amb una pàtria.

La menció de **Torres** no és arbitrària. L'absurd règim de monocràcia de la identitat i la cultura en aquest país fa que si jo els demano el nom d'un poeta de Lleida vostès, en el millor dels casos, sabran mencionar el de **Màrius Torres**, a qui amb la restitució de la democràcia hom li ha dedicat premis, IES, biblioteques i carrers, sense acabar de ser conscients fins a quin punt això té l'efecte col·lateral de fer fora del petit escenari **Jaume Agelet** (o, avui, **Jordi Pàmias**, **Jaume Pont** o **Pere Rovira**). I el més curiós és que, de fet, **Agelet** no és de Lleida, com tampoc no ho és **Màrius Torres**, per la mateixa raó que **Maragall** no és de Barcelona ni **Alcover** de Palma ni **Verdaguer** de Folgueroles, per més que ara tots plegats haguem descobert les virtuts dels itineraris i les plaques: els autors grans són de tots i depassen (deglutint-la) tota localitat. Amb poquíssimes excepcions, quan un escriptor és igual a un lloc es tracta d'un autor d'interès restringit. I aquest no és el cas de l'autor de *Pluges a l'erm*.

A l'altra banda dels vidres de l'AVE el paisatge té la consistència carnosca però esmunyedissa dels mèrits individuals i la memòria col·lectiva quan els apliquem a la literatura. He anat a Lleida a celebrar **Agelet**, vinc de Lleida per poder explicar-ho; torno a **Agelet** a llegir els meus paisatges, torno a **Agelet** per continuar escrivint versos. Cal sortir (i parlar) d'alguna banda per aconseguir arribar a no ser d'enlloc. O, més que d'enlloc, d'arreu. Com els bons versos d'**Agelet**.

jaumesubirana@elperiodico.com

S'ha de sortir (i parlar) d'alguna banda per aconseguir arribar a no ser d'enlloc